

Genij i povijesna svrhovitost

Ralph Waldo Emerson, Predstavnicu čovječanstva: Sedam predavanja,
Disput, Zagreb, 2024.

S engleskoga preveo Blaž Ivanković. Pogovor: Stanko Andrić

1.

Što su to „svrhe velikih ljudi“? Američki filozofijsko-književni esejist Ralf Waldo Emerson u knjizi objavljenoj 1850. godine naslovljenoj *Predstavnicu čovječanstva: Sedam predavanja* (*Representative Men. Seven Lectures*) pred kraj svojevrsnoga „Uvoda“ jasno pokazuje što je usud modernih vremena i što uobičajeno predmnijevamo kad nastojimo povijesti podariti smislenost zbivanja. Bez tzv. velikih ljudi čini se da je nemoguće uopće govoriti o veličajnosti povijesti i njezinim duhovnim ili simboličkim oblicima poput mita, religije, umjetnosti, filozofije i znanosti. Emerson, dakle, kaže:

Genij čovječanstva jedina je ispravna točka gledišta povijesti. Kvalitete ostaju; ljudi u kojima se očituju imaju ih sad malo više, sad malo manje, i umiru; kvalitete bivaju prenesene na drugoga. Ne postoji iskustvo s kojim smo bolje upoznati. Nekoć vidjeste fenikse; nema ih više – ali to ne znači da je svijet zato izgubio na svojoj čaroliji. (...) Ipak, unutar granica ljudskog obrazovanja i djelovanja možemo reći da veliki ljudi postoje kako bi mogli postojati i veći ljudi. Sudbina organizirane prirode jest amelioracija, tko zna gdje joj je kraj? Na čovjeku je da ukroti kaos, da na sve strane, dok živi, raspršuje sjeme znanosti i pjesme da bi klima, žito, životinje, ljudi bili milostiviji, a da bi se klice ljubavi i dobrobiti množile“. (str. 36 i 37)

Eto, što bismo uopće mogli prigovoriti ovoj zanosnoj pohvali ljudskome umu koji kroz genije, pa makar bio on i pragmatička američka verzija kritike kantovskoga prosvjetiteljskoga kozmopolitskog stajališta o svijetu sveopće sinteze transcendentálnih izvora doba i istine s empirijskim svijetom faktične zbilje, progovara ne zato da bi je uzvisio u samoljublju vječnome, nego zato da bi ovome svijetu uspostavio jedino mjerodavne kriterije smisla života? Čini se da je nemoguće Emersonu bilo što prigovoriti, jer ovo što on govori čini se gotovo aksiomom svekolike svjetske povijesti. Bez ljubavi, milosti i dobrostivosti ništa nema smisla. Bez smisla, pak, čini se da je svijet ostavljen na milost i nemilost

* Sveučilište u Zagrebu, zarkopaic58@gmail.com

one čudovišne sile kaosa koju hermetički mislioci određuju kao *massu confusu* iliti prvotnu tvar koja je ujedno ravnodušnost i primarno stanje užasa i ujedno mogućnost da se sve preobrazi zaslugom ljudskoga umijeća u kristalne palače ljepote i istine.

Naravno, nećemo u Emersona pronaći ono što ovu filozofijsku i teologijsku temu sveze uzroka i svrhe svijeta i zadaće ljudske egzistencije krasi od Kanta, Schopenhauera, Schellinga do Hegela: sustavno i spekulativno izlaganje samoga pojma *telosa / entelehije* od Platona i Aristotela do suvremene filozofijske i fizikalne kozmologije. Razlog je naprosto u tome što je Emerson kao „transcendentalist“ paradigmatički anglosaksonski spisatelj 19. stoljeća, polihistor, enciklopedist, eruditski književni stilist, filozofski esejist koji se snagom svojih argumenata i lakoćom njihova prijenosa čitatelju na uvid može mjeriti s velikim francuskim refleksivnim piscima poput Ernesta Renana, primjerice, a budući da je posrijedi i navlastiti prosvjetiteljski patos „američkoga uma“ koji spaja naturalizam i transcendentalizam, tada je bjelodano da je njegova romantičarska tradicija ono što ga priključuje i njemačkim misliocima i misticima poput Novalisa i Böhmea, ali s drugim i posve različitim sredstvima. I naposljetku, navedimo najvažnijeg autoriteta za prodor u bit stvari uopće: Nietzsche je, naime, jednom kazao za Emersona da je „autor s najviše ideja u 19. stoljeću“. Amerika je svojeg Montaignea uistinu dobila u stoljeću bezuvjetnoga napretka i modernosti, i to ne kroz novi skepticizam, već kroz „transcendentalni intuicionizam“. No, sve to možda nije odlučujuće za ono što Ralph Waldo Emerson ovom knjigom u pohvalu „genija i povijesne svrhovitosti“ uistinu otvara kao temeljni problem: *zašto povijest ne može biti smislena i svrhovita bez duhovne moći oblikovanja ljudi koji svojim stvaralaštvom postaju namjesnici i nositelji onog Novoga bez obzira na to žive li u klasičnome ili modernome razdoblju svijeta?*

2.

Američki pjesnik, esejist i filozof Ralph Waldo Emerson rođen je 25. svibnja 1803. u Bostonu. Nakon studija na Harvardu, kraće vrijeme bio je učiteljem u srednjim školama. Nesposoban u savjesti podijeliti sakrament Gospodnji, ubrzo nakon smrti svoje devetnaestogodišnje žene od tuberkuloze Emerson je dao ostavku na pastoralnu službu 1831. godine. Sljedeće godine otputovao je u Europu, posjetivši Thomasa Carlylea i Samuela Taylora Coleridgea. Carlyle, engleski pisac škotskog podrijetla, bio je poznat po svojim napadima na licemjerje i materijalizam, nepovjerenju spram demokracije i nadasve romantičnome vjerovanju u moć pojedinca. Emersonovo, pak, prijateljstvo s Carlyleom bilo je i trajno i odlučujuće za razumijevanje njegova životnoga stajališta sveze etičkih vrlina i duhovne odvažnosti. Uvidi ovog britanskog

mislioca pomogli su Emersonu da formulira vlastitu filozofiju. Po povratku u Novu Englesku, Emerson je postao poznat po osporavanju tradicionalne misli i političkoga konzervativizma. Godine 1835. oženio se svojom drugom ženom Lydijom Jackson i nastanio se u Concordu u Massachusettsu. U lokalnom književnome krugu poznat kao Mudrac iz Concorda, postao je vodeći zagovaratelj transcendentalizma, američkog filozofskoga i književnog pokreta. Sa središtem u Novoj Engleskoj tijekom 19. stoljeća, transcendentalizam je bio reakcija protiv znanstvenoga racionalizma i pozitivizma.

Emersonova prva knjiga, *O prirodi* (1836.), možda je ponajbolji izraz njegovog transcendentalizma, uvjerenja da je sve u našem svijetu – pa čak i kap rose na dlanu – mikrokozmos svemira. Njegov koncept Nad-duše – iliti Vrhovnoga uma – omogućio je transcendentalistima da zanemare izvanjski autoritet i da se umjesto toga oslone na izravno iskustvo. „Vjeruj sebi“, Emersonov moto, postao je kodeks Margaret Fuller, Bronsona Alcott, Henryja Davida Thoreaua i W. E. Channinga. Od 1842. do 1844. godine uređivao je časopis *Transcendentalist*. Pisao je usto poetsku prozu koju kritičari često nazivaju „oštrom i didaktičnom“. Među Emersonovim najpoznatijim djelima su *Eseji*, prvi i drugi niz (1841., 1844.). Prvi niz uključuje poznati esej, „Samopouzdanje“, u kojem pisac upućuje svojeg čitatelja da ispita svoj odnos s prirodom i Bogom te da vjeruje vlastitoj prosudbi iznad svih drugih. Ostala djela uključuju *Pjesme* (1847.), *Predstavnike čovječanstva* (1850.), *Upravljanje životom* (1860.) i *Engleske osobine* (1865.). Pisao je također opsežne dnevnik i danas ih možemo čitati u šesnaest svezaka u izdanju Harvard University Pressa. Držao je predavanja na harvardskoj Bogoslovnoj školi (Divinity School), šokirajući bostonske konzervativne svećenike svojim opisima božanstvenosti čovjeka i Isusove ljudskosti. Emersonovu filozofiju karakterizira oslanjanje na intuiciju kao jedini način poimanja stvarnosti, a njegovi koncepti uvelike duguju djelima Plotina, Emanuela Swedenborga i Jakoba Böhmea. Vjerujući u „božansku dostatnost pojedinca“, Emerson je bio istinski kulturni i svjetonazorni optimist. Njegovo odbijanje priznanja postojanja zla navelo je Hermana Melvillea, Nathaniela Hawthornea i Henryja Jamesa starijeg, među ostalima, da posumnjaju u njegovu prosudbu. Unatoč njihovom skepticizmu, Emersonova uvjerenja su od središnje važnosti u povijesti američke kulture i tvore luk od prosvjetiteljstva do transcendentalizma i intuicionizma. Umro je od upale pluća 27. travnja 1882. godine.

3.

Često se za Emersonovo misaono postignuće rabi ključni izraz iz Kantove novovjekovne metafizike. Naravno, to je riječ transcendencija koja pretpostavlja navlastiti način preuzimanja skolastičkih pojmova *unum*, *bonum*, *verum*, *ens* i

pulchrum kao i kritičke uporabe pojma uma u Kantovu značenju s apriornošću i bezuvjetnošću naspram empirijskoga svijeta činjenica. „Transcendentalist“ je esej Ralpha Walda Emersona koji je prvi put objavljen 1841. godine. U ovom djelu on definira pojam i razmišlja o transcendentalističkom pokretu, filozofskom i književnome pokretu koji je bio utjecajan u SAD-u u 19. stoljeću. *Transcendentalizam je posebno naglašavao važnost individualizma, intuicije i izravne povezanosti s božanskim, a odbacivao je materijalizam i konformizam suvremenog društva.* Emerson izričito tvrdi da su transcendentalisti ljudi koji žele nadići ograničenja fizičkoga svijeta i pronaći istinu i smisao kroz duhovne i filozofske potrage za smislom. Također, zamjećuje da transcendentalisti prihvaćaju moć pojedinca i odbacuju shvaćanje da autoritet treba proizaći iz institucija ili tradicije. „Transcendentalist“ se smatra temeljnim djelom u američkoj književnosti 19. stoljeća i jednim od Emersonovih najvažnijih djela.

Mjerodavni tekstovi o ovom problemu koje možemo pronaći u knjigama suvremenih povjesničara američke filozofije i kulture te s izvora poput *Stanford Encyclopedia of Philosophy* podaruju nam sljedeća objašnjenja. Ono što danas poznajemo kao transcendentalizam ponajprije se pojavilo među liberalnim kongregacionalistima Nove Engleske, koji su odstupili od ortodoksnoga kalvinizma u dva aspekta: (1) vjerovali su u važnost i djelotvornost ljudske težnje, nasuprot turobnijoj puritanskoj slici potpune i neizbježne ljudske izopачenosti, i (2) naglašavali su jedinstvo, a ne „Trojstvo“ Boga (otuda izraz „unitarijanac“, izvorno izraz zlouporabe koji su usvojili). Većina unitarijanaca smatrala je stoga da je Isus Krist na neki način ispod razine Boga Oca, ali ipak veći od samih ljudskih bića; nekolicina je, pak, slijedila engleskoga unitarista Josepha Priestleya (1733. – 1804.), držeći da je Isus bio potpuno čovjek, iako obdaren posebnim autoritetom. Vodeći propovjednik unitarista William Ellery Channing (1780. – 1842.) prikazao je ortodoksni kongregacionalizam kao religiju straha i tvrdio da je Isus spasio ljudska bića od grijeha, a ne samo od kazne. Njegova propovijed „Unitarijanističko kršćanstvo“ (1819.) osudila je „vjekovnu zavjeru protiv slobode kršćana“ i pomogla da unitarijanistički pokret dobije ime. U „Sličnosti s Bogom“ (1828.) predložio je da ljudska bića „sudjeluju“ u Božanstvu i da mogu postići „sve veću sličnost s Vrhovnim Bićem“.

Unitarijanci su bili nedvojbeno „moderni“. Pokušali su pomiriti Lockeov empirizam s kršćanstvom tvrdeći da izvještaji o čudima u Bibliji pružaju vjerodostojne dokaze za istinitost religije. Međutim, upravo su na tom temelju transcendentalisti pronašli pogrešku unitarijanizmu. Iako su se divili Channingovoj ideji da ljudska bića mogu postati sličnija Bogu, vodeći britanski empirist David Hume ih je uvjerio da nijedan empirijski dokaz religije ne može biti zadovoljavajući. I nije stoga nimalo začudno da, kao što Hume ima presudno

značenje u suvremenoj filozofiji Deleuzeova „transcendentalnoga empirizma“ protiv svih zabluda iracionalizma i spiritualizma od Hegela do suvremenih idealista, tako je posve izvjesno da je za Emersona imao učinak kritičkoga prosvjetljenja u odnosu na Kantove spoznajno-teorijske ideje. U pismima napisanim na prvoj godini studija na Harvardu (1817.), Emerson je koristio Humeove skeptičke argumente protiv smjerne pobožnosti svoje tete Moody Emerson, a u svojim časopisima ranih 1820-ih s odobravanjem je raspravljao o Humeovim *Dijalogima o prirodnoj religiji* i njegovoj temeljnoj kritici nužne povezanosti. „Nemamo nikakvo iskustvo Stvoritelja“, piše Emerson. No, to ga ne dovodi ni do kakvog materijalizma francuskih enciklopedista. Čini se da je ovaj smjer intuicionizma i naturalizma ono nesvodivo u anglosaksonskoj filozofiji i kozmologiji, jer ne smijemo zaboraviti da je najveći filozof znanosti 20. stoljeća, autor procesualne ontologije Albert N. Whitehead u svojem temeljnom djelu *Proces i realnost* iz 1929. godine, ugledni matematičar i prirodni znanstvenik koji je jedan od rijetkih koji je mogao istinski raspravljati s Einsteinom o problemima teorije relativnosti, onaj koji je ideju Boga shvatio kao estetskoga stvoritelja i tako nakon Platonova *Timeja* dospio do jedinstvene gotovo mitopoetske teleologije svijeta, a njegove ideje *in nuce* razabiremo u Emersonovoj složenoj misaonosti.

Na kraju dugog pisma upućenog upravo njemu, najveći američki pjesnik Walt Whitman, nakon što je poklonio primjerak *Vlati trave* svojem „obožavanome Učitelju“, kaže:

Tvrdim da nitko nikad nije učinio, niti će učiniti veće djelo za ove Države, od vašeg djela. Drugi se mogu hvalisati, graditi gradove, raditi u rudnicima, krčiti zemlju za poljoprivredna dobra, ali vi ste bili prvi pravi kapetan koji se zaputio na pučinu, pun intuicije, nepokolebljiv, koji je podnio prvi izvještaj, kapetan koji će se manje spominjati u izvještajima, a o kojemu će mnogo više pričati mornari iz bezbroja zaljeva, pri svakom uplovljavanju i isplovljavanju, mnogo godina poslije vas. (Pismo Walta Whitmana Ralphu Waldu Emersonu, u: Ralph Waldo Emerson, *O prirodi*, Litteris, Zagreb 2013, str. 147-148. S engleskoga preveo Vojo Šindolić)

4.

Sadržajno govoreći, Emersonova knjiga eseja *Predstavnici čovječanstva: Sedam predavanja* (s opsežnim i uistinu odličnim pogovorom Stanka Andrića, urednika biblioteke PER SPECULUM Disputa) sastoji se od propedeutičkoga „Uvoda“ u kojem nastoji objasniti svoj pojam svrhovitosti povijesti i ulogu i zadaću velikih mislilaca, pjesnika, teologa, dramatičara i vojskovođa. Ima ih šest. Svako je poglavlje naslovljeno tako da iz njega treba iščitati upravo ono

što jest bit ideje u pojavljivanju. Dakle, ovako: Platon ili filozof, Swedenborg ili mistik, Montaigne ili skeptik, Shakespeare ili pjesnik, Napoleon ili svjetski čovjek te Goethe ili pisac. Šestorica „velikih“ za nas današnje koji se naslanjaju na povijesno zbivanje svagda polazeći od pokušaja da iznova protumačimo ne samo smisao povijesti već i njezine istinske ljudske pokretače, bez kojih bi ta ista povijest bila pusta i prazna, ili bi bila nemušta i dosadna, kako Vam drago, kao da predstavljaju postojana ishodišta i neizbježne upitnike.

Ne, nije stvar u tome da bismo mogli prigovoriti Emersonu zašto umjesto Platona nije postavio Aristotela, a umjesto Swedenborga možda sv. Aurelija Augustina, umjesto Montaignea eventualno Descartesa ili Pascala, dok za trojicu poput autora „Hamleta“, militarnoga pronositelja duha Francuske revolucije i imperijalizma poput Napoleona te najvećeg Nijemca i onog tko je sanjao o poslanstvu „svjetske književnosti“ uglavnom nemamo primjedbi. Nije, kažem, stvar u tome da Emersonovu odabiru „velikih ljudi“ tradicije i modernosti suprotstavimo „svoje favorite“, a ja osobno potpisujem sve njegove ljude ideje i tvrdim da je za ono što pripada „transcendentalnome intuicionizmu“ pitanje o smislu povijesti i samo upitno kao takvo. Zašto? *Iz jednostavnoga razloga što se povijest kao „narrativnost“, „poslanstvo“ i „događajnost“ ne može svesti ni na pitanje konstelacija ili tzv. objektivne snage društvene strukture djelovanja niti na pitanje o tzv. subjektivnim moćima ozbiljenja onoga što uistinu otpočinje s grčkom filozofijom kao sudbina Zapada i naziva se zahvaljujući Platonu idejom povijesti. Emerson je „veliki esejist“ ne samo modernoga doba kao što je to 19. stoljeće već i onaj kojeg možemo čitati s užitkom baš „sada“, kad je posve jasno da je s poviješću ideja zapadnjačke metafizike kao smislenoga tijeka života došao kraj.*

Nije li možda primjereno za ovu konceptualnu matricu ideja samu povijest označiti kao kretanje koje usuprot hegelovskome shvaćanju apsoluta (sinteze subjektivnoga i objektivnoga duha) kao realizacije svjetskoga duha u vremenu kroz povijest umjetnosti, religije i filozofije zagovara kretanje same ideje kao puta filozofije (Platon), puta mistike (Swedenborg), puta skepse (Montaigne), puta pjesništva (Shakespeare), puta svjetskoga čovjeka (Napoleon) i puta pisca (Goethe)? To bi onda značilo da je čitava povijest duhovna strast i ozbiljenje uma kao stvaranja novoga u cikličkome kretanju svega što je iz tradicije i u modernosti živo, a što nikad ne gubi moć oblikovanja svijeta, ne kao pukog gomilanja znanja u znanostima, već kao korelacije između mišljenja „velikih osoba“ i njihova djelovanja na postojanost i promjenu samoga pojma civilizacije, a ne kulture.

Emerson nije onaj iz kulture elitizma poput francuskih mislilaca i pisaca, nije Englez koji aristokratski prezire masovnu svijest i ne vidi u demokraciji više od pobune duha prosječnosti i vladavine mnoštva. On je baš kao i pjesnik

navjestitelj apsolutne modernosti Walt Whitman istinsko ispunjenje duha racionalnosti i intuicije, kozmopolitizma i patriotizma, pragmatizma i velike sinteze u diskursu slobodarskoga individualizma koji je mogao pomiriti prosvjetiteljstvo i liberalizam upravo zato što je na novome tlu izgradio utopiju o „novome početku“ svijeta kao mesijanskoj pravednosti i duhu apsolutne slobode. *Emerson je najviša kvintesencija Amerike koja uzdiže etičke vrline i obožavanje prirode na rang smislene veličine povijesti koja uključuje Druge, a ne isključuje ih iz svojih duhovno-političkih obzorja.* Već otuda postaje razvidno zašto ova knjiga ne govori suho i neutralno o „velikim ljudima“ povijesti čovječanstva kao o „herojima“ i „uzorima“ za ionako proigranu avanturu životnoga pada naroda i civilizacije Zapada na razinu bestijalnosti i primitivizma već koncem 19. stoljeća u imperijalističko-kolonijalnim pohodima Europe i Amerike u Africi i Južnoj Americi. Ova knjiga je živo svjedočanstvo rekonstrukcije povijesti ideja koje su oblikovale modernu svijest o autonomiji uma i slobode djelovanja uopće. Zato Emerson može kazati i ovo:

Čovječanstvo se tijekom svih razdoblja vezalo za nekoliko ličnosti koje su stekle pravo na pozicije vođa i zakonodavaca bilo zahvaljujući kvaliteti ideja koje su zastupali ili pak zbog broja ljudi do kojih su njihove ideje doprle. Takvi nas podučavaju svojstvima iskonske prirode, dopuštaju nam uvid u konstituciju stvari. Iz dana u dan plivamo u rijeci iluzija, uspješno nas zabavljaju kuće i gradovi u oblacima što nasamaruju ljude oko nas. No život je prožet istinitošću. (str. 23)

Još jednom: veliki ljudi za Emersona nisu „veliki“ zato što su idealizirani i postavljeni tradicijom koju smo kanonizirali na Olimp da bi bili neupitno blago čovječanstva kao apstraktan zbroj veličina za regulativno djelovanje nas suvremenih. Naprotiv, veličina je, kako je to dobro znao baš Nietzsche, kvalitativna osobina genija koji se razdvaja od mnoštva i slijedi svoj put samotnika i na tom putu mišljenja i djelovanja ne pada u napast klonuća duhom ili bavljenja sporadičnim danima i poslovima. Genij je posredujuće namjesništvo svjetskoga duha u svim epohama svijeta da stvara novo i da uspostavlja poredak duhovnih vrijednosti bez kompromisa s tzv. prirodom stvari zbog toga što ga vodi na njegovu putu ili filozofija kao Platona, ili mistika kao Swedenborga, ili pjesništvo kao bit umjetnosti kao Shakespearea, ili duh modernoga skepticizma kao Montaignea, ili borba za prijestolje „svjetskoga čovjeka“ kojemu se svi dive, i prijatelji i neprijatelji, i štuju ga kao profano božanstvo (Hegel i Beethoven) kao Napoleona, ili ideja pisca kao sintetičkoga pomiritelja prirode i duha u ideji racionalnoga blaženstva života kao izvora Dobra (Faust) kao u Goethea. Nije, dakle, pitanje što genij „jest“ u smislu latinskoga *quidditas*, već što on i kako djeluje (*quodditas*). Njegovo djelovanje pokazuje jasno da Emerson, baš kao i njemački spekulativni idealizam od

Fichtea do Schellinga, polazi od praktičnoga preoblikovanja svijeta kojemu u temelju stoji ideja ili „transcendentalizam“.

Pritom valja jasno razlikovati pojmove *prakse* i *pragmatike znanja*. Prvo je klasično shvaćanje koje uvijek misli djelovanje polazeći od smisaonosti njegovih učinaka koji su stvoreni iz ideje apriorno, dok je potonje moderno iskustvo vladavine znanstveno-tehnološke matrice mišljenja kao *cause efficiensa*. Svako poglavlje je pisano upravo kao „sintetička analiza“ onoga što nadilazi subjektne granice osobe, primjerice Platona i Swedenborga, jer život za Emersona nije stvar čuda pojavne singularnosti. Umjesto toga, život je duhovno očitovanje posvemašnjeg kreacionizma koji možemo razumjeti samo pomoću pojmova koji nisu tehnomorfne naravi, već žive i u drugim ljudima i usahnjuju tijekom povijesti ponajprije stoga što je povijest kretanje spram budućnosti za koju ne možemo znati kakva će biti njezina milost ili nemilost, ali možemo djelovati kao čovječanstvo onako kako i dolikuje čuvarima tradicije za koju je filozofija i umjetnost više od metafizičkoga mramornog sarkofaga.

5.

Pisati povijest ideja postao je diskurzivni „žanr“ 19. stoljeća i dosegao je s Nietzscheovim figurama mišljenja i navlastitom stilistikom pisca kao „subjekta“ kritičkoga razračunavanja s kršćanstvom kao preokrenutim platonizmom za narod najviše vrhunice jedne *filozofijske fiziognomike*. Taj je izraz osobito volio Theodor W. Adorno, te je i svoju studiju o glazbi Gustava Mahlera naslovio baš tako, pojmom fiziognomike. No, u slučaju knjige *Predstavnici čovječanstva* susrećemo se s drukčijom spisateljskom tehnikom uvida u bit ideja koje se razvijaju tijekom zapadnjačke povijesti formalno od Platona do Goethea. Možemo je nazvati tehnikom „transcendentalne intuicije“ zbog toga što s njom Ralph Waldo Emerson bez po muke prolazi kroz arhipelag pojmova i kategorija kao proživljeno oživljenih „slika mišljenja“ ne zanemarujući čak ni pitanje životopisa Platona, Swedenborga, Montaignea, Shakespearea, Napoleona i Goethea. Već u poglavlju o Platonu čitamo nešto odlučujuće za čitavu „fiziognomiku“ velikih osoba kao *predstavnika čovječanstva*. Evo, uživajmo u objašnjenju, koje će na svoj način ponoviti i Martin Heidegger u svojoj autobiografskoj bilješci o njegovu putu od fenomenologije do mišljenja bitka.

Veliki geniji imaju najkraće biografije. Njihova rodbina gotovo da vam ništa ne može reći o njima. Živjeli su u svojim spisima, tako da su im obiteljski i ulični život bili banalni i svakidašnji. Ako želite znati kakve su im bile sklonosti i kako su izgledali, čitatelj koji je njihov najveći obožavatelj ujedno im i najviše sličí. Za Platona se pogotovo ne može reći da je imao vanjsku biografiju. Ako je imao ljubavnicu, ženu ili dijete, ništa o njima ne znamo. Sve ih je samlio u boje. Kao što dobro

ognjište spaljuje svoj dim, tako i filozof vrijednost sveg svojeg imanja podvrgava intelektualnoj izvedbi. (str. 43)

Zamislite da prema Emersonovoj knjizi eseja *Predstavnici čovječanstva* neki refleksivno-nadobudni filmski redatelj želi snimiti film o njegovim „junacima“. Osim što bi to bilo krajnje bizarno i začudno, ali ne i neizvedivo jer mi, suvremeni, patimo od nedostatka povijesne strasti pa nas filmska industrija hrani u 21. stoljeću s ludilom tzv. biografskih filmova o svima i svakome od genija do luđaka, od diktatora do znanstvenih fantasta, od preljubnika do samoljubnika, od pretpovijesti do postpovijesti ničega, bilo bi i svakako razlogom da se vidi ono što svi znaju čim otvore sadržaj ove knjige. Sve ovo što je napisano o Platonu, na drukčiji način vrijedi i za Swedenborga i Montaignea, za Shakespearea i Goethea. Oni su svi, recimo to bez okolišanja, naprosto dosadni za bilo kakav film, jer iz njihovih života nećemo izvući ništa spektakularno. Inače, Heidegger je o sebi rekao da kao i Aristotel očekuje da se o njemu kaže kako je živio, radio i umro. No, što ćemo, dragi naši obožavatelji genija, s političkim genijem bonapartizma kao narcističke psihopatologije vojskovođe koji je militarizam i imperijalizam 19. stoljeća doveo do kraja same biti Europe? Što ćemo, dakle, s Napoleonom?

Ništa, već smo vidjeli sve ključne filmove o njegovu životu i (zlo)djelu, pa i onaj posljednji Ridleyja Scotta iz 2023. godine koji nas je ostavio ravnodušne na takve ionako nevjerodostojne projekte. *Politika je jedino još preostala „zona sumraka“ koja progovara kroz tragičnu i/ili farsičnu fiziognomiku genija osuđenih na vlastitu duhovnu prazninu.* Usput, od svih „duhovnih portreta“ u Emersonovoj knjizi, ovo poglavlje o rađanju „svjetskoga čovjeka“ koji je izmislio riječ ideologija kao psovku za prozivanje Drugih kao lažova i licemjera, čini se najmanje analitički uvjerljivo, iako se uvijek valja prisjetiti onog tko je bio njegov obožavatelj i zapravo mu posvetio svoju monumentalnu *Fenomenologiju duha*. Hegel je za ideju genija kao svjetskoga duha koji „radi“ kroz pojam gospodara kao subjekta i supstancije povijesti imao kao figuru Napoleona, i to samo iz jednog razloga. Politika je nakon smrti imperatora moderne Europe u 19. stoljeću postala zamor objektivnoga duha i srozanost na kapitalistički apstraktni model upravljanja kao vladavine *homo oeconomicusa*. Uostalom, ako se vratimo na početak, razabrat ćemo kako Emerson iskazuje gotovo melankolično ovo isto kad tvrdi da su veliki ljudi „iznimke koje želimo vidjeti u trenucima kad sve počne izgledati isto“.

Genij i povijesna svrhovitost pripadaju „povijesti“, a ne ovoj tjeskobno-mahnitoj suvremenosti koja hrli u tehnološku singularnost brže od svih predviđanja i zato smo spram prošlosti napisane ovako zanosno i stilski otmjeno kako je to znao Ralph Waldo Emerson opravdano nostalgični.

I tako treba i biti.